

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΕ ΤΟ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ μια καινούρια μέθοδο διδασκαλίας, είναι χρήσιμο να επανεξετάσουμε τις πεποιθήσεις μας για την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση. Μόνον έτσι θα μπορέσουμε να δούμε με ποιον τρόπο αυτές οι πεποιθήσεις επηρεάζουν την καθημερινή μας δουλειά και είναι κάθε άλλο παρά αόρατες μέσα στην τάξη μας.

Με το πέρασμα του χρόνου, για παράδειγμα, οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας επινόησαν φράσεις του τύπου «δουλειά των μικρών παιδιών είναι το παιχνίδι» ή «μάθηση μέσα από το παιχνίδι». Ωστόσο, σε πολλά κέντρα βρεφονηπιακής μέριμνας και αγωγής σ' ολόκληρη τη Βόρεια Αμερική, δεν φαίνεται να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην κομβικής σημασίας αξία του παιχνιδιού. Συχνά το παιχνίδι περιορίζεται σε πολύ συγκεκριμένα και προκαθορισμένα χρονικά διαστήματα της ημέρας σε χώρους διδασκαλίας, οι οποίοι μοιάζουν περισσότερο με τάξεις σχολείου και δεν έχουν σχέση με ένα περιβάλλον φτιαγμένο ειδικά για παιδιά κάτω των έξι ετών. Το πρόγραμμα, μάλιστα, που εφαρμόζεται, δεν έχει σχεδιαστεί από τους παιδαγωγούς με βάση το παιχνίδι αλλά, ερήμην των παιδαγωγών και των παιδιών, από κάποιαν αρμόδια αρχή, ξένη προς την κάθε ιδιαίτερη ομάδα παιδιών.

Όταν επισκέπτεται κάποιος την τάξη σας ή γενικότερα το εκπαιδευτικό ίδρυμα τι αποκομίζει σχετικά με τις αξίες που πρεσβεύετε ως εκπαιδευτικός ή διευθυντής; Εάν το ζητούμενο για σας είναι τα παιδιά να χρησιμοποιούν τη φαντασία τους, να επιλύουν προβλήματα, να καταγίνονται με περίπλοκα παιχνίδια βάζοντας σε εφαρμογή τις ιδέες τους και επαληθεύοντας αυτά που έχουν καταλάβει, να νιώθουν πως μπορούν να πράττουν σύμφωνα μ' αυτά που θέλουν και πιστεύουν, τότε καλό είναι να αρχίσετε επανεξετάζοντας το πρόγραμμα προσχολικής αγωγής που εφαρμόζετε. Το επόμενο βήμα είναι να σκεφτείτε πώς θα

θέλατε να είναι και με ποιον τρόπο θα μπορούσατε να προστατεύσετε το παιχνίδι και να το αναδείξετε σε σημαντικό εργαλείο μάθησης μέσα στον χώρο σας. Με ποιον τρόπο το πρόγραμμα που ακολουθείτε με τη συγκεκριμένη ομάδα παιδιών αντανακλά τις αξίες, την εκπαίδευση και τις παιδαγωγικές σας απόψεις; Πώς διαμορφώνεται και αναπτύσσεται σε σχέση με τις ιδέες των παιδιών; Πώς ανταποκρίνεται στο αναπτυξιακό τους στάδιο; Πόσο εφικτό είναι να ακολουθείτε ένα πρόγραμμα όπως το οραματίζετε και ταυτοχρόνως να ικανοποιείτε τις απαιτήσεις της κοινωνίας αλλά και του διευθυντή σας; Τι ήταν, λόγου χάρη, αυτό που σας ενέπνεε περισσότερο όταν σπουδάζατε ή τα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας πορείας; Παρέμεινε ζωντανή μέσα σας αυτή η πηγή έμπνευσης; Μπορείτε να τη διακρίνετε στην αίθυσά σας;

Έπειτα από πολλά χρόνια επισκέψεων σε ανοίκειες αίθουσες διδασκαλίας από τη θέση της συμβούλου, της εκπαιδευτριας ή της επόπτριας πρακτικής εκπαίδευσης μπορώ πλέον να αντιληφθώ τη φιλοσοφία του εκπαιδευτικού ιδρύματος που επισκέπτομαι και τις πεποιθήσεις των παιδαγωγών παρατηρώντας κάποια συγκεκριμένα σημεία:

- **Τη συμμετοχή των παιδιών:** Μια τάξη όπου τα παιδιά πραγματικά συμμετέχουν, παίζουν και εξερευνούν δεν μπορεί να είναι ήσυχη. Είναι θορυβώδης και ακατάστατη αλλά όχι δίχως λόγο. Ακούγεται το πολυάσχολο βουητό δραστήριων παιδιών, ο ήχος από τα υλικά που χρησιμοποιούν, οι ενθουσιώδεις κραυγές, που υποδηλώνουν έκπληξη ή χαρά (και ναι, επίσης θυμό ή δυσαρέσκεια καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να διαπραγματεύονται) και οι ψίθυροι των ενηλίκων, που επίσης δουλεύουν μαζί με τα παιδιά.
- **Τον ρόλο του εκπαιδευτικού:** Σε μια τάξη με επίκεντρο τα παιδιά ο εκπαιδευτικός είναι συνεχώς απασχολημένος. Όχι με την καθαρότητα και το συμμάζεμα –αν και ορισμένες τέτοιες δουλειές είναι απαραίτητες και το καλύτερο είναι να συμμετέχουν και τα παιδιά– αλλά βοηθώντας τα παιδιά να βρίσκουν τα αντικείμενα που χρειάζονται, κουβεντιάζοντας μαζί τους γι' αυτά που κάνουν, κρατώντας σημειώσεις ή βγάζοντας διακριτικά φωτογραφίες, καλλιεργώντας την ικανότητα των παιδιών να δουλεύουν ομαδικά και επιλύοντας προβλήματα μαζί τους.
- **Τη δουλειά, αυτήν καθαυτή:** Ένας παρατηρητής ρίχνοντας μια ματιά στους τοίχους και τα ράφια της τάξης καταλαβαίνει τι είναι αυτό που, επί του παρόντος, απασχολεί τα παιδιά. Τα τεχνουργήματα, τα διαθέσιμα υλικά και η ευκολία πρόσβασης των παι-

διών σ' αυτά, όλα αφηγούνται μια ιστορία, την ιστορία των όσων συμβαίνουν μέσα σ' εκείνον τον χώρο.

- **Τη σημασία που προσδίδεται στη δουλειά των παιδιών:** Αυτό κάποιες φορές φαίνεται από τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η δουλειά τους, από τα σχόλια που τη συνοδεύουν και από το κατά πόσον τα παιδιά εξακολουθούν να έχουν πρόσβαση σ' αυτήν ώστε να μπορούν να τη βλέπουν ξανά και ξανά, να προσθέτουν κάτι ή να μιλούν γι' αυτήν.

Φυσικά, κάθε πρόγραμμα κρύβει κι άλλα σημεία, πολύ πιο λεπτά και αδιόρατα. Μέλη της οικογένειας ή άλλοι επισκέπτες θα έπρεπε να κουβεντιάσουν για πολλή ώρα μαζί σας για να καταλάβουν καλά το πρόγραμμά σας. Με οδηγό όμως τα σημεία που προαναφέρθηκαν, μπορείτε να αρχίσετε να παρατηρείτε και να ελέγχετε τον χώρο σας για να διαπιστώσετε κατά πόσο είναι φανερό το δικό σας στίγμα, πόσο ευδιάκριτες είναι οι πεποιθήσεις σας. Πιστεύετε ότι τα αδόμητα, τα ευέλικτα υλικά βοηθούν στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας; Αν ναι, τότε τα ράφια σας θα πρέπει να έχουν την αντίστοιχη εικόνα, να ξεχειλίζουν από ενδιαφέροντα πράγματα όπως κουτιά, κλωστές, ταινίες, ανακυκλώσιμα. Πώς αντιμετωπίζετε τη δουλειά των μαθητών σας, πόσο τη σέβεστε; Για να το διαπιστώσετε δεν έχετε παρά να δείτε τον τρόπο με τον οποίο έχετε εκθέσει τη δουλειά τους. Έχετε συμπεριλάβει φράσεις και λέξεις των μαθητών σας; Τι θα συνέβαινε στην περίπτωση που ένα από τα παιδιά της τάξης σας θα ήθελε να κατασκευάσει κάτι περίπλοκο και να το αφήσει απείραχτο στον χώρο; Ένα πρόγραμμα δεν σημαίνει ότι δεν έχει κανόνες και δομή επειδή έχει εκπονηθεί με βάση το παιχνίδι. Αντιθέτως, είναι δομημένο έτσι, που να σέβεται τον ρυθμό και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, τις ιδέες και τις θεωρίες τους, ενώ παράλληλα καλλιεργεί το αίσθημα της τάξης αλλά και της ευελιξίας.

Η εμπειρία μου μέσα σε προσχολικές τάξεις, οι παρατηρήσεις μου και η συνεργασία μου με παιδαγωγούς και φοιτητές, που έκαναν την πρακτική τους, με οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι το αναδυόμενο πρόγραμμα μας δίνει την ευκαιρία να δουλέψουμε με τις ιδέες των παιδιών αλλά και των παιδαγωγών, να καλύψουμε τις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών και να κρατήσουμε στην πρώτη γραμμή το πρόγραμμα με βάση το παιχνίδι. Πρόκειται για άσκηση ισορροπίας και, βεβαίως, αποτελεί μια πρόκληση που θέτει σε δοκιμασία τις ικανότητες και τις αντοχές μας. Αλλά η πρόκληση μπορεί να είναι ένα θετικό, αναζωογονητικό ερέθισμα για τον εκπαιδευτικό.

ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το αναδυόμενο πρόγραμμα δεν είναι γραμμικό – είναι ζωντανό, εξελισσόμενο και διαρκώς εμπλουτιζόμενο. Μερικές φορές μάλιστα είναι και κυκλικό καθότι παρατηρούμε, κουβεντιάζουμε, εξετάζουμε την τεκμηρίωση, διατυπώνουμε ερωτήσεις και αρχίζουμε να παρατηρούμε πάλι από την αρχή.

Πότε μια συνομιλία είναι αυθεντική;

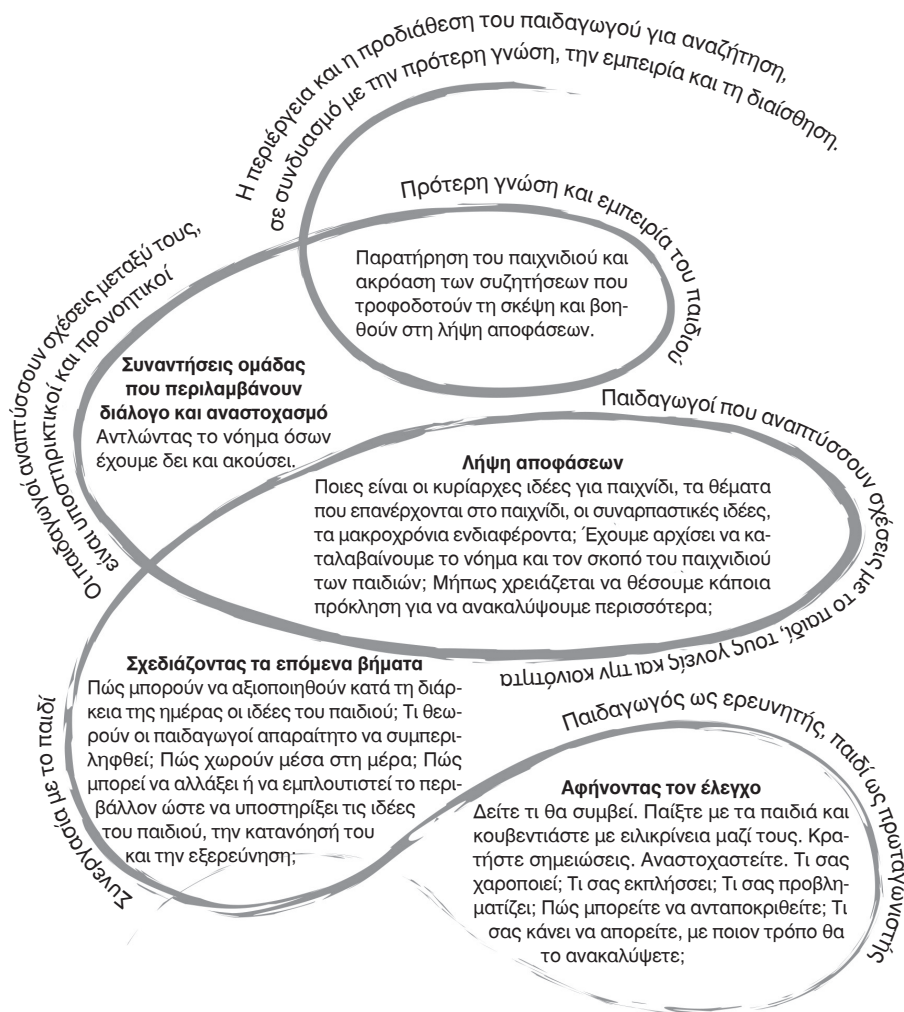
Η συζήτηση μεταξύ ενηλίκων έχει, συνήθως, ένα δούναι και λαβείν. Είναι μια «από κοινού αναζήτηση», έχει το στοιχείο της αμοιβαιότητας: ο ένας καταθέτει κάτι – μια ιδέα, μια εμπειρία, μια ιστορία – και ο άλλος αποκρίνεται. Και αποκρινόμενος, μπορεί να εκφράζει τη σύμφωνη γνώμη του ή να θέτει μια διευκρινιστική ερώτηση. Όταν, εμείς οι ενήλικες, κουβεντιάζουμε με τα παιδιά, πρέπει να φροντίζουμε να τηρούμε αυτήν την αμοιβαιότητα. Είναι προτιμότερο, αντί να κάνουμε ερωτήσεις επί ερωτήσεων ή να εξιστορούμε διάφορα γεγονότα, να αναπτύσσουμε έναν πραγματικό διάλογο μαζί τους, κάτι που δείχνει και το ειλικρινές ενδιαφέρον γι' αυτά που κάνουν. Εάν η κουβέντα με το παιδί αντιπροσωπεύει για μας μια αληθινή προσπάθεια για να καταλάβουμε καλύτερα, τότε πρέπει να είναι αυθεντική – ανταλλαγή απόψεων, σκέψεων και ερωτήσεων που αποσκοπούν στη μεγαλύτερη κατανόηση.

Σε αντίθεση με το αναδυόμενο πρόγραμμα, το βιβλίο είναι από τη φύση του γραμμικό. Ξεκινούμε από την αρχή και προχωρούμε σελίδα τη σελίδα ώσπου να φτάσουμε στο τέλος. Αυτό μπορεί να ενισχύει την εντύπωση πως όλα πρέπει να γίνονται με αυτήν τη συγκεκριμένη σειρά. Δεν είναι εύκολο να περιγραφεί με κάθε λεπτομέρεια πώς ακριβώς δημιουργείται το αναδυόμενο πρόγραμμα. Στην ερώτηση του αναγνώστη «και μετά;», η απάντηση είναι σχεδόν πάντοτε «εξαρτάται».

Από τη στιγμή που δεν έχουμε ακόμα στη διάθεσή μας κάποιο εργαλείο που να μας επιτρέπει να διαβάζουμε κυκλικά ή σε σπείρα, χρησιμοποιώντας πολλαπλά σημεία εκκίνησης, ένα σχεδιάγραμμα μπορεί να μας δώσει μια εικόνα της εξελισσόμενης φύσης του αναδυόμενου προγράμματος και να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να εντοπίσουν πιθανά σημεία από όπου μπορούν να ξεκινήσουν μια τέτοια προσέγγιση. Και καθώς το αναδυόμενο πρόγραμμα διαμορ-

φώνεται μέσα από τις σχέσεις –μεταξύ των μαθητών, μεταξύ παιδαγωγού και παιδιού, μεταξύ παιδαγωγών και μεταξύ μελών της κοινότητας– μπορούμε να το αναπαραστήσουμε πληρέστερα περιβάλλοντας τις ποικίλες διεργασίες με την πρότερη γνώση, τις προδιαθέσεις και τις σχέσεις.

ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1

Εξετάζοντας κάθε τμήμα του Σχεδιαγράμματος 1.1, θα διαπιστώσετε ότι οι προδιαθέσεις, οι σχέσεις και οι τομείς πρότερης γνώσης τόσο των παιδιών όσο και των παιδαγωγών, επηρεάζουν το αναδυόμενο πρόγραμμα. Επίσης, θα δείτε τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες δημιουργείται το αναδυόμενο πρόγραμμα –την παρατήρηση, τον αναστοχασμό, την τεκμηρίωση, τις αλλαγές στο περιβάλλον– και θα εντοπίσετε πιθανά σημεία απ’ όπου μπορεί να ξεκινήσει ένας εκπαιδευτικός.

Προδιαθέσεις

Από τη στιγμή που τοποθετούμαστε υπέρ της παιδοκεντρικής διάστασης στην προσχολική εκπαίδευση, θα πρέπει να μας απασχολήσουν σοβαρά τα έμφυτα χαρακτηριστικά του παιδιού. Το παιδί είναι ερευνητής, εξερευνά τον κόσμο του.

Οικοδομεί τη γνώση του μέσα από πραγματικές εμπειρίες καθώς καταπιάνεται με πραγματικά αντικείμενα, αλληλεπιδρά με τους ανθρώπους γύρω του, συνεργάζεται με συνομηλίκους του και εκφράζει τις σκέψεις και τις ιδέες του μέσα από το παιχνίδι. Φυσικά, το κάθε παιδί έχει τη δική του έμφυτη κλίση. Για παράδειγμα, ένα παιδί μπορεί να πειραματίζεται μοναχικά με τις ιδέες του, χρησιμοποιώντας, για πολύ καιρό σιωπηλά, τα διάφορα υλικά, ώσπου θα έρθει μια μέρα, που, επιτέλους, θα ανακοινώσει τις ιδέες και τις ανακαλύψεις του. Κάποιο άλλο παιδί μπορεί να μαθαίνει με πολύ πιο συμμετοχικό τρόπο, να χρησιμοποιεί και να εξελίσσει τις ιδέες των άλλων μέσα στο παιχνίδι ή να παρασύρει τα παιδιά στο δικό του παιχνίδι ανακάλυψης. Όλοι έχουμε συναντήσει το παιδί που βουτάει μ' όλες του τις αισθήσεις στις διάφορες εμπειρίες και το παιδί που κάθεται στην άκρη και διστάζει μπροστά σε όλα. Στον σχεδιασμό ενός προγράμματος εί-

Με τη λέξη προδιάθεση αναφερόμαστε τόσο στις πνευματικές ικανότητες όσο και στην έμφυτη τάση του ανθρώπου να δρα και να αντιδρά με έναν συγκεκριμένο τρόπο.

να σημαντικό να συνυπολογίζουμε όλες τις προδιαθέσεις.

Με εξίσου καταλυτικό τρόπο επηρεάζει τα όσα συμβαίνουν μέσα στην τάξη και η προδιάθεση του παιδαγωγού. Το αναδυόμενο πρόγραμμα προϋποθέτει την πη-

γαία, την πραγματική περιέργεια για τα παιδιά και το παιχνίδι τους. Ο παιδαγωγός, που διέπεται από γνήσια περιέργεια, που αναρωτιέται γιατί τα παιδιά κάνουν το συγκεκριμένο πράγμα με τον συγκεκριμένο τρόπο, ενδιαφέρεται πραγματικά να ανακαλύψει και τον πλέον κατάλληλο τρόπο με τον οποίο θα ανταποκριθεί. Επομένως, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού για το αναδυόμενο πρόγραμμα είναι σημαντικό να γεννώνται ερωτήματα. Όχι ερωτήματα για τα παιδιά, αλλά αυθεντικά ερωτήματα για εμάς τους ίδιους. Παρατηρώντας τα παιδιά καθώς παίζουν, ή ακούγοντας τις συζητήσεις τους, δοκιμάστε να θέσετε στον εαυτό σας ερωτήσεις του τύπου: «Τι με κάνει να απορώ;», «Τι με μπερδεύει και με δυσκολεύει σ' αυτό το παιχνίδι;». Τέτοια ερωτήματα μπορεί να σας καθοδηγήσουν για το επόμενο βήμα. Πώς θα ανακαλύψετε,

λόγου χάρη, την απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα; Πώς πρέπει να αντιδράσετε, τι ερεθίσματα να του δώσετε, ποιες δραστηριότητες να προτείνετε, με ποιον τρόπο να διεγείρετε το ενδιαφέρον των παιδιών, όχι μόνο για να αξιοποιήσετε τις ιδέες τους για παιχνίδι αλλά και για να εκμαιεύσετε επιπλέον πληροφορίες για τον τρόπο σκέψης τους;

Ένα ακόμη πολύ βασικό στοιχείο για τον παιδαγωγό είναι η προδιάθεσή του να ενημερώνεται διαρκώς, να μαθαίνει και να εξελίσσεται. Ο παιδαγωγός, που είναι πρόθυμος να πειραματίζεται με διαφορετικές προσεγγίσεις, να ενημερώνεται γύρω από τις εξελίξεις του επαγγέλματός του και να τολμά να δοκιμάζει διαφορετικές μεθόδους διδασκαλίας, προφανώς είναι και πιο δεκτικός στις διεργασίες που απαιτεί ο σχεδιασμός του προγράμματος, ο οποίος σέβεται τα ενδιαφέροντα και τις απορίες των παιδιών.

Ο παιδαγωγός της πράξης, που από τη φύση δεν εφησυχάζει εύκολα αλλά έχει την τάση να στοχάζεται κριτικά πάνω στα πάντα, έχει διαρκώς τα μάτια του ανοιχτά και παρατηρεί εξονυχιστικά την κάθε δουλειά, εξετάζει με αυστηρότητα τους λόγους για τους οποίους γίνονται αυτά που γίνονται με τον συγκεκριμένο τρόπο που γίνονται. Αυτό σημαίνει πως δεν σταματά να αναρωτιέται, να ψάχνει και να σκέφτεται.

Ο δάσκαλος, που υποδέχεται την ανατροπή ως εξέλιξη, το πιο πιθανό είναι να νιώσει αναζωογονημένος και να βρει επιπλέον κίνητρα μέσα από τη διαδικασία δημιουργίας ενός αναδυόμενου προγράμματος κι όχι να αποθαρρυνθεί και να νιώσει αμήχανα επειδή δεν έχει όλες τις απαντήσεις μπροστά στις νέες καταστάσεις που διαμορφώνονται.

Η εκπαιδευτική σας ομάδα μπορεί να περιλαμβάνει διδάσκοντες που να διαθέτουν μία ή περισσότερες από αυτές τις ιδιότητες. Αυτό είναι το συστατικό για ένα θαυμάσιο ταξίδι συνεργασίας, στο οποίο ο κάθε εκπαιδευτικός συμβάλλει με τις δικές του, ιδιαίτερες δυνάμεις. Το πιο πιθανό είναι πως θα συναντήσετε διαφορές σε όλες τις εκπαιδευτικές ομάδες, όμως αυτή η ποικιλομορφία είναι που συνήθως οδηγεί σε ένα πιο δυναμικό και πιο ζωντανό αναδυόμενο πρόγραμμα.

Η πρότερη γνώση

Στην απεικόνιση του αναδυόμενου προγράμματος θα βρείτε και μια αναφορά στην πρότερη γνώση. Αμφότεροι, παιδαγωγοί και παιδιά, έχουν προγενέστερη γνώση, κανείς δεν φτάνει στην τάξη δίχως κάποιες εμπειρίες και γνώσεις για τον κόσμο. Τα παιδιά εκφράζουν τη γνώση και τις εμπειρίες τους μέσα από το παιχνίδι, ενώ οι παιδαγω-

γοί δείχνουν την επαγγελματική τους πείρα και κατάρτιση μέσα από τις αποφάσεις που παίρνουν και το υποστηρικτικό πλαίσιο¹ που προσφέρουν στα παιδιά. Ένα μέρος της επιστημονικής εξειδίκευσης του παιδαγωγού αφορά στη γνώση του για τα συγκεκριμένα παιδιά: για την ανάπτυξή τους, τα ενδιαφέροντά τους, τις οικογένειές τους και την κουλτούρα τους. Ξέρει για τα παιχνίδια τους, τις απορίες τους, τις παρανοήσεις και τις αναζητήσεις τους πριν έρθουν στο σχολείο.

Για να αναφέρω ένα προσωπικό παράδειγμα, θα είχα κυριολεκτικά σαστίσει όταν, σχετικά πρόσφατα, ένα πεντάχρονο κοριτσάκι ζωγράφισε πολλές ευθείες γραμμές, λέγοντάς μου «αυτό είναι ένας φοίνικας²», εάν δεν ήξερα ότι στο σπίτι μάθαινε να γράφει κινέζικα. Γνωρίζοντας το παιδί και την οικογένειά του, είχα τη δυνατότητα να βρω, με τη βοήθεια των γονιών, τον καλύτερο τρόπο για να ενισχύσω αυτήν την προσπάθειά της και στο σχολείο.

Το αναδυόμενο πρόγραμμα αρχίζει εκεί όπου προδιαθέσεις και προϋπάρχουσα γνώση παιδιών και παιδαγωγού, συναντούν τις παρατηρήσεις που κάνει ο παιδαγωγός σχετικά με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Πολλά είναι, ωστόσο, τα σημεία αφετηρίας προς ένα αναδυόμενο πρόγραμμα. Ανάλογα με τις σπουδές, την εκπαίδευση και την εμπειρία σας, μπορεί να θελήσετε να ξεκινήσετε εφαρμόζοντας την τεχνική της παρατήρησης, κι έτσι να καλλιεργήσετε και να ακονίσετε αυτές τις ικανότητες: ή μπορεί να θελήσετε να επανεξετάσετε και να επαναξιολογήσετε τη δουλειά σας, κρατώντας σημειώσεις πάνω στη μέθοδο διδασκαλίας σας και μετά να δείτε τι αποφάσεις θα πάρετε σχετικά με το αναλυτικό πρόγραμμα. Για να επιτύχετε αλλαγές στην πρακτική σας, είναι σκόπιμο να σκεφτείτε τα δικά σας όρια, τις ιδιαίτερες κλίσεις που διαφαίνονται μέσα στην ομάδα σας και τα πρακτικά ζητήματα που θα κληθείτε να αντιμετωπίσετε πριν ξεκινήσετε. Σε κάποιο σημείο, στα επόμενα κεφάλαια θα βρείτε το σημείο αφετηρίας που σας ταιριάζει καλύτερα. Όπως θα διαπιστώσετε, το ταξίδι προς ένα συναρπαστικό πρόγραμμα δεν είναι πάντοτε «στρωμένο με ροδοπέταλα», είναι όμως πάντοτε ενδιαφέρον και για το παιδί και για τον δάσκαλο.

---

1. Scaffolding στο πρωτότυπο: σκαλωσιά, τεχνικές υποστήριξης, υποστηρικτικό πλαίσιο. Περιγράφει την ιδιαίτερη διάδραση δασκάλου-μαθητή, όπου ο δάσκαλος δημιουργεί προσωρινά βοηθήματα (σκαλωσιές) για τον μαθητή, για να τον υποστηρίξει στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στην επίλυση ενός προβλήματος, ώσπου να αναπτύξει την ικανότητα αυτοδύναμης επίλυσης.

2. Εννοεί το μυθικό πουλί, όχι το δέντρο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΟ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στην προσπάθειά μας να εξερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται ένα αναλυτικό πρόγραμμα και να ανακαλύψουμε τι είναι αυτό που ταιριάζει με τις παιδαγωγικές μας πεποιθήσεις, χρειάζεται να εξετάσουμε τα βασικότερα χαρακτηριστικά του προγράμματος, αναζητώντας παράλληλα τα πιθανά σημεία εκκίνησης γι' αυτήν την προσέγγιση. Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να ξαναδιαβάσουμε τις προϋποθέσεις για το αναδυόμενο πρόγραμμα, που παρούσα στην εισαγωγή:

- Ενώ ο εκπαιδευτικός βάζει το πλαίσιο, το έναυσμα το δίνουν τα παιδιά. Πρόκειται για μια συνεργατική σχέση μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, που δίνει φωνή σε όλους.
- Ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών και ως εκ τούτου επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να το χτίσει πάνω στα ενδιαφέροντα, τις ιδέες, τα ερωτήματα και τις θεωρίες που έχουν εκφράσει οι μαθητές του.
- Κατά την εφαρμογή του, ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει περισσότερο έναν διευκολυντικό ρόλο και, σύμφωνα μ' αυτά που βλέπει και ακούει, δημιουργεί τις ευκαιρίες ώστε οι μαθητές του να ανακαλύπτουν περισσότερα, να εμβαθύνουν και να οικοδομούν περαιτέρω γνώση.
- Είναι ευέλικτο, εξελισσόμενο και όχι καθηλωμένο σε προκαταβολικό σχεδιασμό. Το πρόγραμμα είναι δυναμικό, δεν μπορεί να είναι στάσιμο ούτε τυποποιημένο.
- Με την τεκμηρίωση γίνεται εμφανές τι μαθαίνει το παιδί και πώς σκέπτεται ο παιδαγωγός. Η τεκμηρίωση καθοδηγεί τις αποφάσεις μας για το μέλλον.
- Βασίζεται στις θεωρίες των αναγνωρισμένων θεωρητικών του κλάδου μας: η δουλειά των Dewey, Piaget και Vygotsky υποστηρίζει τη φιλοσοφία του αναδυόμενου προγράμματος. Ο Loris Malaguzzi και οι εκπαιδευτικοί του Reggio Emilia στην Ιταλία εφόρμωσαν αυτές τις θεωρίες στην πράξη και, με την τεκμηρίωσή τους, την έδειξαν σ' ολόκληρο τον κόσμο. Η εφαρμογή του αναδυόμενου προγράμματος αναδεικνύει το σημαντικό έργο των σπουδαίων αυτών ανθρώπων του πνεύματος. Το αναδυόμενο πρόγραμμα δεν περιορίζεται πλέον μόνο στα παιδαγωγικά συγγράμματα.

Καθώς θα βλέπουμε διεξοδικότερα κάθε ένα απ' αυτά τα σημεία, σκεφτείτε τι από όλα ήδη εφαρμόζετε, τι θα θέλατε να επιχειρήσετε και τι νομίζετε ότι θα μπορούσατε να εξελίξετε περαιτέρω. Υπάρχει κάποια προσέγγιση που σας κάνει να νιώθετε άβολα; Αν ναι, σκεφτείτε γιατί. Ίσως κάτι να σας κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον και να σας κάνει να σκέφτεστε να ξεκινήσετε από εκεί.

Η αρχή γίνεται μαζί με το παιδί

Επειδή το αναδυόμενο πρόγραμμα εκπορεύεται από το παιδί, η παρατήρηση παίζει εξαιρετικά καθοριστικό ρόλο. Μέσα από την παρατήρηση των παιδιών την ώρα που παίζουν, τον εντοπισμό των επιμέρους στοιχείων του τι παίζουν και πώς το παίζουν, ο παιδαγωγός αρχίζει να ανακαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται τα παιδιά, τις προθέσεις τους, τι απορίες τους, τι ιδέες τους, τις ανακαλύψεις τους, τι καταλαβαίνουν σωστά και τι λάθος. Κουβεντιάζοντας για το παιχνίδι με άλλους συναδέλφους προσπαθείτε να βρείτε το νόημα, τις προθέσεις ή τις εξερευνησεις που κάνουν γι' αυτό. Μπορείτε επίσης να προωθήσετε συνεργασίες μεταξύ παιδιών και εκπαιδευτικών προς την κατεύθυνση ενός προγράμματος. Μ' αυτόν τον τρόπο όλοι μέσα στην τάξη αποκτούν φωνή, τα ενδιαφέροντα των παιδιών γίνονται σεβαστά και αξιοποιούνται ενώ ο δάσκαλος καταθέτει την ειδική γνώση και την εμπειρία του στο όλο εγχείρημα.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Όσο περιεργάζεστε τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά εκφράζουν τις ιδέες τους παίζοντας, δώστε μεγαλύτερη προσοχή στον διάλογο που αναπτύσσεται μεταξύ τους και κρατήστε σημειώσεις, που θα σας φανούν χρήσιμες για περαιτέρω ανάλυση. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα αποσπάσετε σημαντικά στοιχεία για την ορθή ή εσφαλμένη τους κατανόηση, αλλά και για την υπάρχουσα γνώση τους που καταθέτουν στο παιχνίδι, κάτι που θα σας βοηθήσει να αποφασίσετε με ποιον τρόπο θα τα υποστηρίξετε.

Ανταποκρινόμενοι στα ενδιαφέροντα των παιδιών

Το αναδυόμενο πρόγραμμα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών και άρα επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να δομήσουν επάνω στα ενδιαφέροντα των παιδιών. Σημειώστε την έκφραση «να δομήσουν επά-

νω στα ενδιαφέροντα» που προτιμάται από την έκφραση «να παρακολουθήσουν τα ενδιαφέροντα». Είναι μια σημαντική διαφοροποίηση. Το αναδυόμενο πρόγραμμα, στην ιδανική του μορφή, είναι μια συνεργασία μεταξύ παιδιών και ενηλίκων. Προτιμώ, λοιπόν, την έκφραση να δομήσουν από το να παρακολουθήσουν γιατί συμπεριλαμβάνει όλες τις φωνές καθώς προσπαθούμε να ανταποκριθούμε στα ενδιαφέροντα και τις σκέψεις των παιδιών.

Και υπάρχουν πολλά, πάρα πολλά ενδιαφέροντα μέσα σε κάθε ομάδα παιδιών. Με την πρακτική εμπειρία και τον διάλογο, οι παιδαγωγοί που υιοθετούν αυτήν την προσέγγιση αποκτούν την ικανότητα να διακρίνουν τη διαφορά ανάμεσα σε μια φευγαλέα στιγμή και σ' αυτό που μπορεί να εξελιχθεί σε εγχείρημα μακράς πνοής. Και τα δύο, και οι φευγαλέες στιγμές και οι μακρόπνοες εργασίες έχουν την αξία τους και κάποιες φορές θα ανακαλύψετε τον εαυτό σας να ακολουθεί την ίδια στιγμή διαφορετικά ενδιαφέροντα. Ορισμένα θα υποχωρήσουν και άλλα θα εξακολουθήσουν να κρατούν τα σκήπτρα για μεγάλο χρονικό διάστημα και θα πάρουν τη μορφή μιας εξερεύνησης σε βάθος. Όταν καταφέρουμε να ανακαλύψουμε ουσιαστικά ενδιαφέροντα, τότε συνειδητοποιούμε και ορισμένα πράγματα για τη διδασκαλία – μαθαίνουμε, συν τω χρόνω, πώς να παίρνουμε ευκολότερα αποφάσεις σχετικά με το πρόγραμμα, πώς να αναγνωρίζουμε τις μεγαλόπνοες ιδέες των παιδιών για παιχνίδια και ποιες είναι οι ιδέες για παιχνίδι που επανέρχονται ξανά και ξανά, για να μας θυμίσουν ότι αυτές οι θεματικές είναι για τα παιδιά σπουδαίες ιδέες.

.....

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Όταν αρχίσετε να παρατηρείτε όλη αυτήν την παιδική πολυπραγμοσύνη, θα σας φανεί μάλλον δύσκολο να αποφασίσετε σε τι απ' όλα να ανταποκριθείτε. Προσπαθήστε να συντονίσετε την ομάδα σας έτσι ώστε ο καθένας από εσάς να εστιάζει σε μια μόνο γωνιά της αίθουσας την ώρα του παιχνιδιού. Εάν, για παράδειγμα, βρεθείτε μέσα στο πρωινό στη γωνιά των εικαστικών, μπορείτε να επικεντρωθείτε στα υλικά που χρησιμοποίησαν τα παιδιά, να δείτε πώς τα χρησιμοποίησαν και τι ήθελαν να αναπαραστήσουν. Μετά, όταν γυρίσετε σ' αυτήν τη γωνιά κι αφού έχετε κουβεντιάσει με τους συναδέλφους σας, μπορείτε να εστιάσετε μόνον σ' αυτήν τη συγκεκριμένη διερεύνηση και να μην αφήσετε την προσοχή σας να διασπαστεί με τις δραστηριότητες σ' ολόκληρη την αίθουσα.

.....

Διευκολύνοντας τις εξερευνήσεις των παιδιών

Όταν ο δάσκαλος αναλαμβάνει να διευκολύνει τα παιδιά, πιάνεται απ' όσα βλέπει και όσα ακούει για να τα παροτρύνει να ανακαλύψουν ακόμη περισσότερα, να σκάψουν ακόμη βαθύτερα και να οικοδομήσουν περαιτέρω γνώση. Όταν τα παιδιά εμπλέκονται σε μεγαλύτερη εξερεύνηση, οι δάσκαλοι επιτελούν το υποστηρικτικό τους έργο· που πάει να πει, ότι χρησιμοποιούν κατάλληλα τη γνώση και την εμπειρία τους κι ότι σκέφτονται σοβαρά πού βρίσκονται τα παιδιά και πώς αυτοί, ως δάσκαλοι, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην εξέλιξη των ενδιαφερόντων τους, τον εμπλουτισμό των γνώσεών τους και τη μεγαλύτερη ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο θέμα. Αντί απλώς να ανακοινώνουν στα παιδιά την επόμενη θεματική με την οποία θα ασχοληθούν, οι δάσκαλοι διευκολύνουν τη μάθηση με βάση αυτά για τα οποία ενδιαφέρονται τα ίδια τα παιδιά.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Σκεφτείτε τις δικές σας εμπειρίες και γνώσεις, τα δικά σας ενδιαφέροντα. Κρατήστε τα στο μυαλό σας ενόσω παρακολουθείτε τα παιδιά να προσπαθούν να καταλάβουν κάτι καινούργιο ή να αρχίζουν την εξερεύνηση κάποιου πράγματος που τα συναρπάζει. Μπορείτε να ενώσετε τις δικές σας δυνάμεις με τις δικές τους ώστε να τα παρακινήσετε να εμπλακούν ακόμη περισσότερο με το θέμα; Εάν, για παράδειγμα, σας αρέσει να φτιάχνετε το δικό σας ψωμί, τότε έχετε μια εμπειρία την οποία μπορείτε να μοιραστείτε με τα παιδιά, που επανειλημμένα στήνουν μεγάλα παιχνίδια μαγειρικής. Εάν έχετε άνεση με τα εργαλεία και ξέρετε από ξυλουργική σκεφτείτε με ποιον τρόπο μπορείτε να αξιοποιήσετε αυτήν την εμπειρογνωμοσύνη σας για να βοηθήσετε τα παιδιά να φτιάξουν αντικείμενα που χρειάζονται για το παιχνίδι τους. Μη διστάζετε, συνεργαστείτε!

ΕΥΕΛΙΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Το αναδυόμενο πρόγραμμα είναι ευέλικτο. Ο σχεδιασμός του είναι κάτι που διαρκώς εξελίσσεται και δεν μπορεί να είναι κάτι τυποποιημένο. Το πρόγραμμα είναι δυναμικό και όχι στάσιμο ή επαναλαμβανόμενο. Η ευελιξία είναι σημαντικό στοιχείο επειδή ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει την ικανότητα να «σχεδιάζει κάτι και να το αφήνει» (Jones and Nimmo 1994, 12). Με άλλα λόγια, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται κάποιες φορές να αφήνουν κατά μέρος τον σχεδιασμό τους και

να στρέφονται σε πράγματα που κινητοποιούν τα παιδιά. Τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα μέσα απ' αυτά που τα ενδιαφέρουν πραγματικά. Ακόμη και οι καθημερινές ρουτίνες πρέπει να είναι πιο ελαστικές και να μην γίνονται βάσει αυστηρού και άκαμπτου προγραμματισμού. Εάν τα παιδιά είναι απορροφημένα σε ένα όμορφο και απαιτητικό παιχνίδι, θα χρειαστούν επιπλέον χρόνο για να διαπραγματευτούν, να λύσουν προβλήματα και να επικοινωνήσουν ολοκληρωμένα την ιδέα του παιχνιδιού. Εάν η ώρα του κύκλου πρέπει να μετατοπιστεί χρονικά για να δοθεί περισσότερος χρόνος σε ένα περίπλοκο παιχνίδι, τότε ας μετατοπιστεί.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Προσπαθήστε να μετρήσετε πόσες μεταβάσεις γίνονται στη διάρκεια ενός πρωινού από τη μια δραστηριότητα στην άλλη. Ξεκινήστε από την προσέλευση των μαθητών σας ως πρώτη μετάβαση και συνεχίστε να μετράτε κάθε φορά που καλούνται να αλλάξουν δραστηριότητα. Είναι εκπληκτικό πόσες φορές διακόπτουμε το παιχνίδι. Πώς αισθάνονται τα παιδιά με όλο αυτό; Πώς αισθάνεστε εσείς όταν σας διακόπτουν την ώρα που ασχολείστε με κάτι που σας αρέσει και σας ενδιαφέρει; Ελέγξτε με τη βοήθεια της ομάδας σας αυτές τις εναλλαγές και τις ρουτίνες και προσπαθήστε να τις μειώσετε στο ελάχιστο δυνατόν. Δείτε ποιο θα είναι το αποτέλεσμα και αξιολογήστε το. Πώς μπορείτε να αλλάξετε ή να προσαρμόσετε τις ρουτίνες ώστε να έχετε μεγαλύτερη ευελιξία;

Τεκμηρίωση της μάθησης και της σκέψης

Στο αναδυόμενο πρόγραμμα η σκέψη παιδιών και εκπαιδευτικών μπορεί να αναδειχθεί με πολλούς τρόπους καταγραφής και τεκμηρίωσης. Μέσα από πιο παραστατικές μορφές έκφρασης, η τεκμηρίωση απεικονίζει την εξέλιξη της μάθησης και των παιδικών αναζητήσεων ενώ παιδιά και παιδαγωγοί μπορούν να βλέπουν ξανά και ξανά τη δουλειά τους, να την αναλύουν, να την αξιολογούν, να ανακαλύπτουν τη βαθύτερη σημασία της και να βρίσκουν τα επόμενα βήματα που πρέπει να κάνουν. Επιπλέον, η τεκμηρίωση μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για την ερευνητική αναζήτηση του παιδαγωγού. Βοηθάει δηλαδή τον παιδαγωγό να βρει την απάντηση σε δικά του φλέγοντα ερωτήματα που αφορούν σ' αυτά που κάνουν και σκέφτονται τα παιδιά και με ποιον τρόπο μπορούν να μάθουν καλύτερα. Επίσης, βοηθάει τον

παιδαγωγό να εντοπίσει τι πρέπει να κάνει στη συνέχεια προκειμένου να ανταποκριθεί σε όλα αυτά.

.....

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Την επόμενη φορά που θα συναντηθείτε με την ομάδα σας ή θα κουβεντιάσετε με άλλους παιδαγωγούς, δοκιμάστε να περιεργαστείτε μία ή δύο φωτογραφίες των παιδιών την ώρα που παίζουν. Εάν έχετε κάποια απορία για το παιχνίδι, σημειώστε την και συνεχίστε να παρατηρείτε τη φωτογραφία για να δείτε μήπως εκεί μπορέσετε να βρείτε την απάντηση. Εάν έπρεπε να περιγράψετε τους λόγους για τους οποίους θεωρήσατε το συγκεκριμένο παιχνίδι σημαντικό, τι θα λέγατε και πώς θα το λέγατε; Βάλτε μία από τις φωτογραφίες πάνω σε χαρτόνι μαζί με μια σύντομη περιγραφή. Μοιραστείτε τη με την οικογένεια του παιδιού και προσέξτε πώς αντιδρούν. Αυτά είναι τα πρώτα βήματα της τεκμηρίωσης.

.....

Από τη θεωρία στην πράξη

Οι πρακτικές που υιοθετούνται στο αναδυόμενο πρόγραμμα φέρνουν στο φως τις μελέτες που έχουν κάνει θεωρητικοί όπως η Dewey, ο Piaget, ο Vygotsky και ο Malaguzzi. Τη δουλειά τους δεν τη συναντούμε πλέον μόνο στα συγγράμματα προσχολικής αγωγής. Αντιθέτως μάλιστα, οι θεωρίες τους παίρνουν σάρκα και οστά μέσα στις αίθουσές μας, καθώς σταδιακά μαθαίνουμε να αναγνωρίζουμε τι πραγματικά σημαίνουν *οικοδόμηση γνώσης και πλαίσιο στήριξης*.

Φανταστείτε, για παράδειγμα, ένα παιδί να πασχίζει να κρατήσει ενωμένα τα βαγόνια του τρένου καθώς τα σέρνει πάνω στις γραμμές που έχει φτιάξει με τουβλάκια. Ο εκνευρισμός του είναι έκδηλος όσο βλέπει το τρενάκι του συνεχώς να διαλύεται. Ο Vygotsky, αναφερόμενος στην κοινωνική μάθηση, προτείνει τη θεωρία που θέλει τα παιδιά να μαθαίνουν από τους πιο έμπειρους συμμαθητές τους. Έχοντας αυτήν την προσέγγιση κατά νου, μπορείτε να προτείνετε στο παιδί, που αντιμετωπίζει κάποια δυσκολία, να ζητήσει βοήθεια από κάποιο μεγαλύτερο παιδί. Όταν τα παιδιά δείχνουν το ένα στο άλλο αυτό που κάνουν ή βοηθούν μικρότερα παιδιά, δημιουργούν ένα πλαίσιο στήριξης, μια σκαλωσιά, για τους λιγότερο έμπειρους συμμαθητές τους.

Αναλογιζόμενοι τη δουλειά του Piaget, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την ιδέα του «μαθαίνω κάνοντας», της γνώσης, δηλαδή, που οικοδομείται με την εμπειρία και την άμεση εμπλοκή, δίνοντας την ευ-

καιρία στο παιδί να ενώσει τα βαγόνια του τρένου του με διάφορους τρόπους ή χρησιμοποιώντας άλλα υλικά. Μέσα από τη δοκιμή και πλά- νη, θα βρει και την καλύτερη μέθοδο.

Εάν πάλι σκεφτείτε τον Dewey, μπορεί να επιλέξετε να βγάλετε τους μαθητές σας έξω από την τάξη για να δουν αληθινά τρένα, για να συνομιλήσουν με ανθρώπους που δουλεύουν εκεί και μετά, όταν γυρίσουν στην τάξη, να τα σκεφτούν όλα αυτά και με τη δουλειά τους να αναπαραστήσουν τις πραγματικές τους πλέον εκείνες εμπειρίες, διευρύνοντας παράλληλα και το γνωστικό τους πεδίο. Ανάλογα με το παιδί και το πρόγραμμα που ακολουθείτε, ό,τι απ' αυτά κι αν κάνετε για να ανταποκριθείτε στις ανάγκες του παιδιού, είναι κατάλληλο και βασίζεται στις θεωρίες μάθησης.

.....

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΕΙΤΕ

Την επόμενη φορά, που θα δείτε έναν μαθητή σας να δυσκολεύεται με κά- ποιο υλικό ή κάποια δραστηριότητα, παρατηρήστε το προσεκτικά και δώστε έμφαση στις λεπτομέρειες. Ποια στρατηγική χρησιμοποιεί το παιδί για να βρει τη λύση; Όσο σκέφτεστε με ποιον τρόπο να υποστηρίξετε τις προσπά- θειες του παιδιού, ανατρέξτε στους θεωρητικούς που γνωρίζετε και σ' αυτά που προτείνουν ως μέθοδο αποτελεσματικότερης μάθησης. Εάν ήταν στην τάξη ο Piaget, τι υλικά θα σας πρότεινε να δώσετε στο παιδί για να ανακαλύ- ψει μόνο του τη λύση στο πρόβλημα; Τι θα πρότεινε ο Dewey ως πραγματι- κή εργασία για να υποστηρίξει τη μάθηση του παιδιού; Τι θα σας έλεγε να κάνετε ο Vygotsky για να υπηρετήσετε τον ρόλο σας ως έμπειρου συνοδοι- πόρου του παιδιού που μπορεί να το βοηθήσει να επεκτείνει τη γνώση του;

.....

Αναγνωρίζοντας τα διαφορετικά είδη παιχνιδιού

Οι περισσότεροι παιδαγωγοί, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους, μελετούν σε βάθος το παιχνίδι. Συνδέονται όμως όλες οι θεωρίες που μαθαίνουμε μ' αυτά που παρατηρούμε καθημερινά βλέποντας τα παι- διά να παίζουν; Η κατανόηση του παιχνιδιού και του ρόλου που δια- δραματίζει ο παιδαγωγός μέσα σ' αυτό, θα σας βοηθήσει να καταλά- βετε το νόημα του παιχνιδιού και τον τρόπο σκέψης του παιδιού και ως εκ τούτου να καταλάβετε ποιος είναι ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος αντίδρασης. Σας είναι εύκολο να αναγνωρίσετε ποιο είδος παιχνιδιού εξελίσσεται μπροστά σας; Σε ομάδες παιδιών μικτών ηλικιών μπορεί κανείς να παρατηρήσει διάφορα στάδια παιχνιδιού:

- **εξερεύνηση:** η άμεση κατάκτηση γνώσης μέσα από την εξερεύνηση του φυσικού κόσμου με τις αισθήσεις, τη σωματική δραστηριότητα και τις πρώτες λέξεις.
- **κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι:** η οικοδόμηση γνώσης μέσα από το δραματικό, κοινωνικο-δραματικό και εποικοδομητικό παιχνίδι. Το παιδί, αυτοβούλως παίζει φανταστικές ιστορίες και καταστάσεις, υποδύεται διάφορους ρόλους αναπαριστώντας τις εμπειρίες του για να τις κατανοήσει καλύτερα.
- **διερεύνηση:** βιώνοντας και αναπαριστώντας τον κόσμο μέσα από την ταξινόμησή του, χρησιμοποιώντας με τη φαντασία του διάφορα υλικά, εκφράζοντας τις σκέψεις του με τη δραματοποίηση και αναπτύσσοντας την ικανότητα γραφής και ανάγνωσης (Jones and Reynolds 1992).

Ένα και μόνο πρωινό μέσα σε αίθουσα προσχολικής βαθμίδας, είναι αρκετό για να δείτε όλα αυτά τα στάδια παιχνιδιού. Το τρίχρονο που ανακατεύει χρώμα και νερό και μετά προσπαθεί να χύσει το πηχτό μείγμα μέσα από ένα χωνί, καταλαβαίνει από πρώτο χέρι τι λειτουργεί και τι όχι. Καθώς εξερευνά, χρησιμοποιεί όλες τις αισθήσεις του και μαθαίνει με τη δοκιμή και πλάνη. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να υποστηρίξει λεκτικά το παιχνίδι, να δώσει στο παιδί άλλα αισθητηριακά υλικά και επιπλέον σύνεργα που λειτουργούν διαφορετικά από ένα χωνί, όπως σφουγγάρια, κόσκινα και σωλήνες.

Την ίδια στιγμή, στη γωνιά του θεατρικού παιχνιδιού, ένα τετράχρονο κορίτσι παίρνει παραγγελίες για πίτσα. Με γράμματα δικής της επινόησης, γράφει την παραγγελία ενός άλλου παιδιού στον πίνακα, γεμίζει έναν δίσκο με πιάτα και ισορροπώντας τον στο ένα χέρι πλησιάζει στο τραπέζι. Δραματοποιώντας μια πρόσφατη εμπειρία της σε εστιατόριο καταφέρνει να την κατανοήσει μέσα από το θεατρικό παιχνίδι. Θα μπορούσε να εμπλουτίσει την ερμηνεία της με επιπλέον αξεσουάρ (όπως εργαλεία κοπής πίτσας ή μενού από πιτσαρίες). Αλλά εδώ μας παρουσιάζεται μια ευκαιρία να πάμε ένα βήμα παραπέρα και να διευρύνουμε τη γνώση του παιδιού για τον πραγματικό κόσμο με μια θεματική επίσκεψη σε πιτσαρία, ώστε να δει από κοντά τους ανθρώπους που εργάζονται εκεί.

Σε μια άλλη γωνιά της αίθουσας, ένα πεντάχρονο καταγίνεται με τα καπιτονέ παπλωματάκια. Με τη βοήθεια του παιδαγωγού παρατηρεί ότι άλλα είναι φτιαγμένα από μικρά τετράγωνα κομμάτια ύφασμα, ραμμένα το ένα δίπλα στο άλλο, ενώ σε άλλα τα υφασμάτινα

κομμάτια είναι ραμμένα από πάνω για διακόσμηση (απλικέ). Επίσης ανακαλύπτει τα ίδια ή παρόμοια μοτίβα σε ορισμένα από τα υφασμάτινα κομμάτια και ταξινομεί τα παπλωματάκια σε ομάδες ανάλογα με το ύφασμα. Διερευνά, χρησιμοποιώντας την ικανότητά του στην ταξινόμηση και μια πολύ συγκεκριμένη γλώσσα για να προσδώσει νόημα σε ό,τι βλέπει. Εάν αυτό το ενδιαφέρον διατηρηθεί, τότε κατά την ώρα του παιχνιδιού, ο παιδαγωγός μπορεί να του δώσει να ταξινομήσει υφασμάτινα κομμάτια σε κάποια ήσυχη γωνιά ή στον χώρο του θεατρικού παιχνιδιού. Στην περίπτωση που τα παιδιά δείξουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το πώς φτιάχνεται το πάπλωμα, ο παιδαγωγός μπορεί να καλέσει στο σχολείο έναν παπλωματά για να μιλήσει στα παιδιά και να μοιραστεί μαζί τους την προσωπική του εξειδίκευση.

Αυτό που βλέπετε να διαδραματίζεται μέσα στην ίδια σας την αίθουσα την ώρα του παιχνιδιού, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες: από την ηλικιακή ομάδα με την οποία δουλεύετε, από την πολυμορφία των ευέλικτων υλικών που έχουν στη διάθεσή τους, από τον χρόνο που τους παρέχεται, από το επίπεδο των κοινωνικών τους δεξιοτήτων, από την ικανότητά τους στην επίλυση προβλημάτων και από τη δημιουργικότητά τους. Το πώς όμως ανταποκρίνεστε εσείς στο παιχνίδι τους, εξαρτάται κυρίως από τη δική σας προδιάθεση.

Αυτό το ταξίδι μέσα από τις διαδρομές του αναδυόμενου προγράμματος συμπεριλαμβάνει και την αναψηλάφιση της άποψής σας σχετικά με το γιατί κάνετε αυτό που κάνετε μέσα στην αίθουσα και το πώς μπορείτε να δουλέψετε συνεργατικά με παιδιά και ενήλικες. Αυτό, με μαθηματική ακρίβεια θα οδηγήσει σε αλλαγές και οι αλλαγές μπορεί να σας δυσκολέψουν. Θα χρειαστεί να μελετήσετε και να αναλύσετε τον ίδιο σας τον εαυτό και τις μεθόδους που ακολουθείτε, με αποτέλεσμα να νιώσετε πως ετοιμάζεστε να κάνετε βουτιά σε αχαρτογράφητα νερά. Αλλά το ταξίδι που θα ακολουθήσει θα είναι συναρπαστικό. Θα σας γεμίσει με καινούρια ενέργεια που θα σας βοηθήσει να δώσετε τον καλύτερο εαυτό σας στα μικρά παιδιά. Ας βγούμε, λοιπόν, παρέα έξω από τα καθιερωμένα και ας παρακολουθήσουμε, σε όλη του την πολυπλοκότητα, το ταξίδι μιας παιδαγωγού προς μια πιο αναδυόμενη παιδαγωγική πράξη.

.....

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ:

Αναδυόμενο πρόγραμμα και παιδοκεντρικές πρακτικές

Πριν αρχίσει να εργάζεται στο Child and Family Development Center – Κέντρο Ανάπτυξης Παιδιού και Οικογένειας (CFDC), στο Concord του New Hampshire, η Bonnie είχε δουλέψει για πολλά χρόνια σε αίθουσες διδασκαλίας, όπου το πρόγραμμα για παιδιά προσχολικής ηλικίας καταρτιζόταν με βάση συγκεκριμένες θεματικές. Δεν είχε ακούσει ποτέ της για το αναδυόμενο πρόγραμμα και ούτε φυσικά το είχε εφαρμόσει. Ξεκίνησε να εργάζεται στο Κέντρο Ανάπτυξης Παιδιού και Οικογένειας με νήπια και σήμερα δουλεύει στην προσχολική βαθμίδα. Η Bonnie μας εξιστορεί πώς άρχισε να δουλεύει με το αναδυόμενο πρόγραμμα για μικρά προνήπια και μας καταθέτει τα συναισθήματά της. Αρχίζει περιγράφοντας τη δουλειά της σε τάξεις που δούλευαν με βάση συγκεκριμένες θεματικές.

Είχαμε έτοιμα θέματα, εννοώ θέματα που είχαν προετοιμάσει οι παιδαγωγοί – αλλά ποτέ δεν κουβεντιάσαμε για το πώς ένιωθαν τα παιδιά ή για το πώς αντιδρούσαν με αυτά που γίνονταν μέσα στην αίθουσα. Δεν μας πέρασε ποτέ από το μυαλό να αναρωτηθούμε εάν τα παιδιά ήταν χαρούμενα μ' αυτά που έκαναν. Το πρόγραμμα δεν ήταν αποτέλεσμα συν-δημιουργίας. Δεν ήταν ούτε καν μια συνεργασία. Ξοδεύαμε όλο μας τον χρόνο προσπαθώντας να κάνουμε αυτό που όλοι οι άλλοι πίστευαν πως έπρεπε να κάνουμε: γράφαμε γράμματα και ημερολόγια για τους γονείς κατά πώς είχαν συνηθίσει από τα δικά τους παιδικά χρόνια και προσπαθούσαμε να ικανοποιούμε τις απαιτήσεις της διεύθυνσης, που ήθελε τα πάντα έτοιμα και προγραμματισμένα από εβδομάδες πριν και πάει λέγοντας.

Σημειώστε ότι η Bonnie παρατηρεί το δικό της αίσθημα δυσφορίας. Αναγνωρίζει τι ήταν αυτό που την έκανε να νιώθει άσχημα και γιατί. Μια τέτοια αυτογνωσία είναι μέρος της αναστοχαστικής διαδικασίας. Καλό είναι, κατά διαστήματα, ο παιδαγωγός να διαθέτει λίγο χρόνο για να επανεξετάζει τις μεθόδους του, να βλέπει πώς έχουν προκύψει, να ελέγχει κατά πόσο συνάδουν με τις απόψεις του και εάν πρέπει να τις τροποποιήσει ή να κάνει ριζοσπαστικές αλλαγές. Η Bonnie αποφάσισε ότι χρειαζόταν μια μεγάλη αλλαγή για να μπορέσει να εφαρμόσει μεθόδους διδασκαλίας που να ταιριάζουν με τις απόψεις της σχετικά με το ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος μάθησης για τα παιδιά αλλά και σχετικά με τον ρόλο του δασκάλου ο οποίος πρέπει και μπορεί να σέβεται τη φωνή του παιδιού.

Ήταν μια μεγάλη απόφαση για την Bonnie αλλά ένιωθε πως ήταν σωστή. Όπως όμως συμβαίνει και με άπειρους άλλους εκπαιδευτικούς όταν αλλάζουν μέθοδο δουλειάς, η Bonnie ένιωσε μεγάλη αβεβαιότητα κατά τη φάση μετάβασης στο νέο εργασιακό της περιβάλλον.

Την πρώτη φορά που μπήκα σε αίθουσα με παιδιά ενός έως τριών ετών στο καινούριο σχολείο, δυσκολεύτηκα πολύ γιατί δεν το καταλάβαινα [το αναδυόμενο πρόγραμμα]. Η δουλειά όμως με την υπόλοιπη ομάδα στις συναντήσεις για τον προγραμματισμό με βοήθησε πραγματικά. Άρχισα να μπαίνω στο νόημα, να καταλαβαίνω τη διαδικασία για τον σχεδιασμό του προγράμματος, που γινόταν μετά από ανάλυση των παρατηρήσεων και εξονυχιστική κουβέντα πάνω σ' αυτές ώσπου να σιγουρευτούμε, ως ομάδα, ότι είχαμε κατανοήσει αυτά που βλέπαμε καθώς προσπαθούσαμε να ανακαλύψουμε τις πραγματικές προθέσεις των παιδιών. Δεν ήμασταν και πολύ σίγουροι γι' αυτό επειδή τα παιδιά ήθελαν να εξερευνήσουν τα πάντα γύρω τους! Έπειτα, μια μέρα ήρθε η διευθύντρια στην ομάδα μας κι εμείς θελήσαμε να της εξηγήσουμε τι συνέβαινε. Διαπιστώνω πως κάθε φορά, που πασχίζω να διατυπώσω ενώπιον τρίτων τη δυσκολία που αντιμετωπίζω, η απάντηση μου έρχεται αβίαστα. Η συζήτηση, κατά κάποιον τρόπο, με βοηθάει να σκέφτομαι.

Αυτό που περιγράφει η Bonnie δεν είναι παρά η αβεβαιότητα που νιώθουμε όταν ανατρέπονται πολλά από αυτά που είχαμε μάθει. Σημειώστε, ωστόσο, το γεγονός ότι αφιέρωσε χρόνο για να αναστοχαστεί μαζί με συναδέλφους και μια προϊσταμένη, για να μάθει μέσα από τον διάλογο. Επίσης, απέκτησε νέες δεξιότητες μέσω ενός εργαστηρίου σχετικά με την παρατήρηση.

Ακολουθεί η περιγραφή της Bonnie για το «τι γινόταν» εκείνον τον καιρό. Καθώς θα διαβάσετε την ιστορία της αναλογιστείτε με πόσους διαφορετικούς τρόπους θα μπορούσε να αντιδράσει κάποιος στη συμπεριφορά των παιδιών και σκεφτείτε εκείνα τα δύο αμήχανα πράγματα να συνέβαιναν ταυτοχρόνως.

Αυτόν τον καιρό γίνεται κάτι παράξενο. Μόλις πάω να τραγουδήσω με τα παιδιά ένα τραγούδι, που τους τραγουδούσε άλλος δάσκαλος πριν από μένα, αναστατώνονται και φωνάζουν «όχι αυτό! Είναι το τραγούδι της κυρίας Lindsay!». Το ίδιο συμβαίνει κι όταν τους ζητάω να διαλέξουν μόνα τους ένα τραγούδι. Εάν κάποιο παιδί διαλέξει γνωστό τους τραγούδι φωνάζουν, «αυτό το τραγούδι είναι δικό μου!» κι αρχίζει ο τσακωμός. Επίσης, ενώ περνούν τη φάση που θέλουν να είναι ανεξάρ-

τητα, κάτι που χαρακτηρίζει πολύ τα μικρά παιδιά αυτής της ηλικίας, χρειάζονται ακόμη τη φροντίδα μας. Άλλες μέρες θέλουν να κάνουν τα πάντα μόνα τους και άλλες μέρες θέλουν να τα κάνουμε όλα εμείς!

Μια πρώτη αντίδραση διαβάζοντας αυτήν την ιστορία είναι να σκεφτούμε πώς αντιλαμβάνονται τα μικρά προνήπια την ιδιοκτησία και την ανεξαρτησία και δεν θα ήταν λάθος. Η ομάδα όμως αποφάσισε να κάνει ένα βήμα πίσω και να θέσει μια σειρά από ερωτήματα: «Πού βρίσκονται αναπτυξιακά τα παιδιά στην παρούσα φάση; Τι μας δείχνει η ιστορία γι' αυτό; Τι επιθυμούν; Με ποιον τρόπο μπορούμε να ανταποκριθούμε;».

Αρχίσαμε να σκεφτόμαστε για την αναπτυξιακή πορεία των μικρών προνηπίων. Καταλάβαμε ότι συνέβαιναν τέσσερα διαφορετικά πράγματα: η αναζήτηση ανεξαρτησίας (συμπεριλαμβανομένων και δραστηριοτήτων ρουτίνας που τα παιδιά θέλουν να τις κάνουν μόνα τους), η καλλιέργεια σχέσεων, η ανάπτυξη συνεργασίας και κοινότητας (δηλαδή, να μάθουν να συνυπάρχουν με άλλους μέσα σε μια ομάδα), και η διεκδίκηση ιδιοκτησίας, θέμα τυπικό για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Κι αν όλα αυτά τα θεωρούσαμε ως μέρος του προγράμματος για τα μικρά προνήπια, τι θα συνέβαινε μέσα στην τάξη μας, τι θα γινόταν με τις ρουτίνες και τις διάφορες δραστηριότητες που κάναμε; Συσκεφτήκαμε, ανταλλάξαμε απόψεις και καταλήξαμε σε κάποιες ιδέες, όπως το να ασχοληθούν με πρακτικές δραστηριότητες της αληθινής ζωής (ιδέα δανεισμένη από τη Montessori), να δουλεύουν δίπλα-δίπλα την ώρα της ζωγραφικής και να κάνουν τα καθημερινά τους καθήκοντα, σε συνεργασία με τους δασκάλους κατά τη διάρκεια τη ημέρας. Ταυτόχρονα, άρχισα να χρησιμοποιώ κάρτες με ζωγραφιές (που αναπαριστούσαν τραγούδια), για να διευκολυνθούμε στην επιλογή τραγουδιού την ώρα του κύκλου. Τις φυλάξαμε σε ένα όμορφο, διακοσμημένο κουτάκι. Τα παιδιά όντως αντέδρασαν πολύ καλά με τις κάρτες, ίσως επειδή τους προσέφεραν ένα αίσθημα ελέγχου.

Από το σημείο αυτό και μετά, οι παιδαγωγοί επινόησαν διάφορες μεθόδους για να βοηθήσουν τα μικρά προνήπια να κάνουν τις δικές τους επιλογές και να έχουν μίαν αυτονομία.

Καταλαβαίνετε πόσο μακριά έφτασε η Bonnie; Μαζί με την υπόλοιπη ομάδα, αναλύει όχι μόνον αυτό που θέλουν να κάνουν οι μαθητές της αλλά και γιατί θέλουν να το κάνουν. Τα μέλη της ομάδας έθεσαν στον εαυτό τους ένα ερώτημα, άρρηκτα συνδεδεμένο με τη θεωρία: Σε ποια αναπτυξιακή διεργασία βρίσκονται τα παιδιά αυτήν τη